

AVRUPA KONSEYİ PARLAMENTERLER MECLİSİNİN TÜRKİYE ve YUNANİSTAN'DAKİ AZINLIKLARLA İLGİLİ DİN ÖZGÜRLÜĞÜ VE DİĞER İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ KARARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sibel ÖZEL*

Özet

Makalede Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisinin azınlıklar konusunda Türkiye'den talep ettiği hususlar incelenecek ve konuyla ilgili değerlendirmeler yapılacaktır.

***Anahtar sözcükler:** Azınlıklar, Fene-Rum Patrikhanesi, Ekümeniklik, Heybeliada Ruhban Okulu, din özgürlüğü, azınlık vakıfları*

Abstract

The Parliamentary Assembly of the Council of Europe (The Assembly) has adopted a resolution relating to the minorities in Turkey and in Greece and urged the Turkish and Greek authorities to step forward on the issue.

In this paper it will be discussed what the Assembly urges the Turkish authorities to do.

Among the others the Assembly urges Turkey to

1. come up with constructive solutions concerning the training of religious minorities' clergy and the granting of work permits for foreign members of the clergy;

2. recognise the legal personality of the Greek Orthodox Patriarchate of Istanbul, the Armenian Patriarchate of Istanbul, the Armenian Catholic

---

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı Başkanı, e-posta: sibelozel@hotmail.com

Archbishopric of Istanbul, the Bulgarian Orthodox Exarchate, the Chief Rabbinate and the Vicariate Apostolic of İstanbul

3. *find an agreed solution with the representatives of the minority with a view to the reopening of the Heybeliada Greek Orthodox Theological college (the Halki Seminary) inter alia by making official in writing the proposal to reopen the seminary as a department of the Faculty of Theology of Galatasaray University, in order to open genuine negotiations on this proposal.*

4. *give the Greek Orthodox Patriarchate of İstanbul the freedom to choose to use the adjective "ecumenical"*

5. *resolve the question of the registration of places of worship and the question of the mazbut properties confiscated since 1974, which must be returned to their owners or to the entitled persons or, where the return of the assets is impossible, to provide for fair compensation*

6. *adapt the legislation as as to allow children from non-Muslim minorities, but without Turkish nationality, to be admitted to minority schools*

The Treaty of Lausanne

In the opinion of the Committee on Legal Affairs and Human Rights, Greece and Turkey should have all their citizens belonging to religious minorities treated in accordance with the provisions of the European Convention on Human Rights, rather than on the "reciprocity" principle stated by the 1923 Treaty of Lausanne to withhold the application of certain rights. The Committee acknowledges that the question is "emotionally very highly charged" but it asserts that two countries should treat all citizens without discrimination, regardless of the way in which the neighbouring state may treat its own citizens (Summary of the Report).

The rapporteur states that the Treaty of Lausanne does not give a definition of the minorities concerned or situate them geographically (Report pr. 15). Given the minutes of Lausanne and Articles 37 and 45 of the Treaty, it is clearly understood that the concept of minority has been based on the criterion of religion.

Under the Treaty of Sevres minorities in Turkey had been based on language, race and religion. The same criteria was asserted in the negotiations in Lausanne. The Turkish delegate Dr. Rıza Nur Bey strictly objected the concept of minorities for language and race and stated that

there has been always non-Muslim minorities in Turkey and it is out of question to have Muslim minority (Lozan, 1970, 160-161).

Even though the concept of non-Muslim minority caused objection among the Alliance, finally the Turkish thesis was adopted and only non-Muslim minority were subject to the provisions of the Treaty. Article 45 stated that the rights granted to the non-Muslim minorities in Turkey by the provisions of this section will also granted by Greece to the Muslim minority there. So the status of minority is based on religion and both Turkey and Greece have same responsibilities for the protection of minority rights .

Since all citizens have equal rights within the framework of the Turkish and Greek Constitution Art 45 of the Treaty can not interpreted to apply for negative rights which means citizenship rights. In other words all citizens must be treated equal and without discrimination regardless of the treatment of the neighbouring state. However in regard of positive rights i.e additional rights to citizenship rights for minorities, the principle of reciprocity will be justified by Art 45 of the Treaty.

Both Turkey and Greece is obliged to treat their minorities equally and non discriminatory to their other citizens, since general principles of minority rights in international law focus on equality and the prohibition of discrimination. On the other hand the general principles relating to minorities do not force states to provide minorities with the positive rights.

Title of Patriarchate

The Assembly wants Turkey to give the Patriarchate the freedom to use the adjective ecumenical.

Konstantinos Tsilselikis who heard before the Committee (at 11.06.2008) pointed out the word "ecumenical" refers to the hierarchy of Greek Orthodox Patriarchates across the world and it has internal ecclesiastical connotations and importance linked to the freedom of religion expression and the protection of the autonomy of the minority (Report pr. 64).

Even though the ecumenicity of the patriarch has been stated a religious matter, it has actually legal and political consequences. The demand of Turkey's recognition of ecumenicity of the patriarchate proves that the question is not religious but political; because the religious matters do not need Turkey's approval, however, the legal and political results will have effects only should Turkey recognise that title.

First of all it should be stated that the Church of Istanbul is not apostolic foundation. In the First Ecumenical Council of Nicea of 325 the three centers were mentioned: Rome, Alexandria and Antioch (Canon IV). It was also laid down that the See of Jerusalem should be given the next place in honor after these three (Canon VII). Istanbul was not mentioned, it continued to be subject, as before, to the Metropolitan of Heraclea (Ware, Orthodox Church, 22). So Apostolic origin churches such as Rome, Alexandria and Antioch were honored in the First Council and even the see of Jerusalem came after these three centre.

Once Istanbul became capital, the church of Istanbul was replaced the second rank after Rome, before Alexandria in the Council of Istanbul of 381 (Canon III). The council was not ecumenical and the see of Rome did not approve the rank of Istanbul, because it found that this was violation of Canon VI of the First Ecumenical Council of Nicea of 325.

In 451 the Council of Chalcedon confirmed the Canon III of Istanbul and assigned Istanbul (New Rome) the place next in honor after old Rome. This Council also gave Jerusalem the fifth place among great sees. Rome, Istanbul, Alexandria, Antioch, Jerusalem all five claimed apostolic foundation (WARE, 26). However Pope Leo I of Rome was strictly against this Canon and stated that Istanbul was not apostolic foundation, but Rome, Alexandria and Antioch were. (DVORNIK, Konsiller Tarihi, 17).

The course of events made the Byzantines increasingly aware of the importance of the apostolicity and the Byzantines Zealots claimed that the bishopric of Istanbul was also founded by an apostle. In accordance to this allegation the church was founded by St Andrew who is Peter's brother and the first of the apostles to be chosen (DVORNIK, The Idea of Apostolicity , 138).

The story of the foundation by Andrew of the see of Istanbul was originated after three centuries since the Cristianity became official religion. Dvornik claims that the story did not originate at the end of third or in the fourth century because no one in Byzantium was yet aware of the importance of an apostolic foundation to a see in ecclesiastical organization (DWORNIK, The Idea of Apostolicity , 222).

This explanation does not justify the idea of apostolic foundation, on the contrary it confirms the reason of the initiation of the story. Because it is not possible to ignore the identity of the founder of the see of Istanbul. If the church was founded by an apostle it would have been known in the first place. The fact that the story of foundation by Andrew was spread at the end

of seventh and the first half of the eighth centuries expressly proves that the see of Istanbul has not apostolic origin and its rank at the second place has been political, not religious.

Under the Ottoman rules the See of Istanbul became a civil as well as a religious institution. The patriarch was not only the spritual head of the Greek Orthodox Church but the civil head of the Greek Nation in the Ottoman State (WARE, The Orthodox Church, 89).

Under the Ottoman millet system the Regulation on the Greek Patriarchate was enacted in 1862. The Regulation includes provisions on the election and the authority of patriarchs, councils, metropolitans, etc.. According to the Regulation the patriarch is elected for life and it is essential for the patriarch to originally descend from the Sublime State. The right of election belongs solely to the nationals of the Sublime State. The rule suggests that the patriarch must be an Ottoman citizen and the election right belongs to solely to the Ottoman citizens. In accordance with the 1862 Regulation the spritual authority of the patriach is limited with the Ottoman territory. Accordingly the Patriarchate of Istanbul has no ecumenical character and has no jurisdiction for the Orthodox people outside of the Ottoman State. No foreigner would be allowed to be a patriach and elect the patriach.

During the Turkish Republic no legislation concerning the Patriarchate has been enacted. In this respect the provisions of the 1862 Regulation which do not consitute violation of the existing Turkish Constitution and laws are still valid. Besides the 1923 Governorship Memorandum was based on the 1862 Regulation. So under the Turkish law the patriarch and the ones who have right to elect them must be Turkish citizens.

During the Lausanne Conference the Turkish delegates demanded the Patriarchate to be expelled from Turkey because of the hostile attitude adopted by the Patriarchate during the war. However all Alliance were against the removal of the Patriarchate out of Istanbul and Lord Curzon proposed that the Patriarchate would remain in Istanbul with the condition that it give up all its political power. The chief Turkish delegate Ismet Pasha stated that he considered all official calls and promises made by the member of the Allied Delegation at the conference as an acknowledgement that the Patriarchate would stay out of the political and administrative matters and only engage in issues regarding the religious realm. So the proposal of the expel of the Patriarchate out of Istanbul was withdrew and no provision relating to the Patriarchate was included in the Treaty of

Lausanne. The Patriarchate is allowed to stay in Istanbul without any administrative or political privileges or powers and subject to the Turkish national law, not international law. The fact that the final treaty and the conventions annexed has no clauses providing for the rights or privileges of the Patriarchate will clearly show that the institution is subject to the solely Turkish law and the ecumenical character of the Patriarchate has not been adopted.

In this respect the Patriarchate's claim to ecumenical status has no legal grounds and no international rule to force Turkey to accept this imposition.

The Patriarchate that has been seating for centuries in Istanbul did ever have powers for the people residing out of the Ottoman territory and no foreigner would be entitled to be a patriarch. The Serbian, Bulgarian, Greek and Romanian churches got their freedom despite the Patriarchate's opposition and no ecumenical council was allowed to summon in the Ottoman time. The Patriarchate could not become a rallying force for the Orthodox world and the opportunity of ecumenical status was lost and it remained Greek (RUNCIMAN, Great Church, 409).

The global actors of the new world order has tailored a new political role for the Patriarchate and demanded Turkey to adopt the consequences of the ecumenical status. The ecumenical status means that the patriarch will not be a Turkish citizen and the ones who have right to elect the patriarch will not be Turkish citizens; foreign clergy should have right to free entrance to and work in Turkey and the Patriarchate will have the extra territorial status, that is subject to international law. This demanded status has no historical background. It is entirely political demand that has nothing to do with the freedom of religion of the minorities in Turkey. The ecumenical status of the Patriarchate will have effect for the Orthodox living out of Turkey and therefore the freedom of religion of the minorities in Turkey has no connection with the ecumenical powers of the Patriarchate. In other words it is irrelevant to claim that the ecumenical status has importance linked to the freedom of religious expression and the protection of the autonomy of minority in Turkey.

The claim of ecumenical status will accompanied by the adoption of the legal personality.

The Patriarchate seating in Istanbul for centuries has no legal personality. Neither the Ottoman law nor the Turkish law provides the institution with the legal personality. On the other hand there are 75 foundations of Greek minority with the legal personality in Turkey. Each

institution may have its legal personality under the law it is established. So neither international law nor international institution or court will be able to give legal personality to an institution in Turkey and force Turkey to adopt the legal personality for the Patriarchate.

Besides the lack of personality of the Patriarchate has nothing to do with the freedom of religion of minorities. 75 foundations of Greek minority having legal personality have right to own the immovable property and to accept donations from abroad under the Turkish Foundation Act.

The lack of acquisition of immovable property and donations from abroad by the Patriarchate has not violated the freedom of religion of minorities in Turkey. Minorities can enjoy the freedom of expression and practice of their religion in Turkey and their foundations are allowed the increase their economical powers.

The Assembly urges Turkey to reconise the legal personality of the Greek Orthodox Patriarchate of Istanbul, the Armenian Patriarchate of Istanbul, the Armenian Catholic Archbishopric of Istanbul, the Bulgarian Orthodox Exarchate, the Chief Rabbinate and the Vicariate Apostolic of İstanbul. However it must be stressed that the Bulgarian Orthodox Exarchate has legal personality.

Training of the clergy

It should be noted that the issue relating to the reopening of the Halki Seminary is how it will start to education in accordance with the Turkish law, just like other schools. The Patriarchate demands that the school will be international theological university which is not subject to the Higher Education Council (YÖK) and which accepts foreign students wanted by the Patriarchate. This is the reason the school is still closed, because that demand is not comply with the Turkish law. That status is a privilege which even the Muslim majority does not enjoy let alone other non-Muslim minority.

The Halki Seminary was closed after the decision of the Constitutional Court in 1971 on the reason that private high schools are not allowed under the Turkish Constitution. All private high schools including the Halki Seminary covered by the Court desicion was closed without exception. The formula for reopening was clearly informed to the Patriarchate but was denied. Since then it was claimed that the freedom of training the clergy of minorities is violated. However this is not the case.

According to Art 40 of the Treaty of Lausanne

“Non-Muslim minorities who are Turkish nationals, shall legally and virtually benefit from the same treatment and security provided to the Turkish nationals. In particular they shall have an equal right to establish, manage and control at their own expense, any charitable, religious and social institution, any school and other establishment for instruction and education with the right to use their own language and to exercise their own religion freely therein”.

What is important here is that the non-Muslim minorities are granted equal rights with other citizens in areas mentioned. The key words of this article are “same treatment” and “equal rights”.

In this respect if the Halki Seminary was closed down while other Turkish nationals have private schools of higher education that provides theology education, this would be against the Treaty of Lausanne. However the conditions for religious education are determined by law and this applies to all citizens.

Art 24 of the Turkish Constitution defines the meaning and the context of secularism, which is one of the the fundamental characteristics of the state of the Turkish Republic; the third sub-clause asserts that “religious and ethical education shall be conducted under the state supervision and control”. So the religious education including Islam can not be thought without state supervision and control in the secular Turkish Republic. Hence the Patriarchate’s insistence on forming a school solely under its control is against Art 24 of the Turkish Constitution.

Art 10 of the Constitution emphasizes that everyone is equal before the law regardless of their language, race, color, sex, political opinions, philosophical belief, religion and sect or any such considerations and rules that no privilege shall be granted to any individuals, family, group or class. Therefore all citizens of the Turkish Republic have equal rights on theological education and training and no one can be granted any privileges. The Patriarchate demands privileges for the Orthodox minority by the Halki Seminary and moreover it wants this privilege to cover foreigners who is not the minority in Turkey.

The Turkish Constitution does not allow private high schools but ones established by the state or the foundations. So the Halki Seminary may be reopened as an institution of the State University or a part of the higher education established by the minority foundation.

The Assembly mentioned the proposal of the reopening of the Seminary as a department of the Faculty of Theology of Galatasaray University. The Galatasaray University is a state university and has no the faculty of theology. However this proposal confirms that the Halki Seminary is an institution of higher education and its reopening will be in the context of state university. In addition we believe that the Seminary may be opened as a department of a university established by the foundation.

However all these solutions have been turned down by the Patriarchate and it was claimed that the Orthodox minority has no right to train clergy. It is interesting that the Patriarchate demands to reopen the Halki Seminary for foreign students. In this case the Halki Seminary will not be a minority school, but will be international theological university. The Patriarchate suggests that this international institution should not be subject to the Higher Educational Council. In Turkey all universities are bound to the Higher Education Council. In sum the Patriarchate does not want to comply with Turkish law like other non-Muslim minorities and Muslim majority and wants privileged status of the theological education for foreign students.

Anyone can see that that demand has nothing to do with the minority rights and the freedom of religion and the freedom of training clergy. In his report the rapporteur omitted the details of the Halki Seminary issue and did not ask directly the Patriarch why he does not accept the proposals of the reopening of the Seminary and does not want to be bound by the Higher Education Council just like other universities.

In this respect the report does not give any particular norm under the international conventions stipulating that Turkey has to allow an otonom higher education institution outside its national law.

Foundations

The rapporteur regrets that Art 2(2) of the Turkish law on foundations stipulates that the implementation of the law is contingent on the reciprocity provision. The rapporteur states that the reciprocity principle is not included in the new Greek legislation.

The rapporteur also states that Art 101(4) of the Turkish Civil Code prohibits the setting up of foundations with a view to supporting a group of a specific origin or a community, and according to him this provision will prevent the setting up of new foundations by minority groups.

Under the chapter of foundations, the rapporteur does not keep same distance to Greece and Turkey and writes about the Greek Foundation Law without any details in 4 small paragraphs.

In 2008 both Greece and Turkey enacted a new legislation for foundations. The Turkish legislation deals with all kinds of foundations including minority ones and the Greek legislation deals with specifically foundations of Muslim minority in Greece.

Since for the first time a foreigner is allowed to set up a foundation in Turkey, new Turkish legislation requires the reciprocity principle. So that principle relates to the issue for foreigner's law.

On the other hand new Greek legislation expressly refers the Treaty of Lausanne and therefore the adopted meaning of the reciprocity principle under Art 45 of the Treaty will be able to apply for the foundations of Muslim minority in Greece.

It is unfounded and wrong that the rapporteur's interpretation of that Art 101(4) of the Turkish Civil Code is liable to prevent the setting up new foundation by minority groups. That article prevents the setting up foundations based on race or religious community. So no- one can establish foundations in order to support Turkish race or Islamic groups. That ban is abstract, general and objective rule which applies without discrimination. It does not prevent the member of the minorities to set up new foundations in accordance with the Civil Code just like other Turkish citizens. It simply does not allow any ethic or religious groups (Muslim or non-Muslim) to set up foundations for those purpose. Any member of minority group in Turkey has equal right to set up new foundation under the Turkish Civil Code regardless of his religion, origin or beliefs.

New Turkish legislation on foundations gives the minority foundations many rights that the Greek legislation does not for the foundations of Muslim minority.

Minority foundations have right to acquire immovable property without any restrictions in Turkey. On the other hand the Greek legislation requires the minority foundations to get the approval of the Mufti in order to acquire immovable property. So the capacity of the minority foundations in Greece is subject to the consent of Mufti. Minority foundations in Turkey enjoy ownership rights without any restriction or approval of the authorities.

The foundations of Muslim minority in Greece are forbidden to receive donations from abroad or to send donations abroad, however, the

foundations of non-Muslim minority in Turkey are allowed to receive donations from abroad or to send donations abroad.

Again the foundations of non-Muslim minorities in Turkey are allowed to set up company or to be the partner of company, but the foundations of Muslim minority in Greece are not allowed.

So the Assembly does not give the differences between the Greek and Turkish legislation on foundations and does not urge Greece to recognise the same rights provided in the Turkish legislation for foundations of Muslim minority in Greece.

Education

The Assembly urges Turkey to adopt the legislation so as to allow children from non-Muslim minorities, but without Turkish nationality, to be admitted to minority schools

The rapporteur states that the children of members of non-Muslim minorities not holding Turkish nationality are not allowed to attend minority schools. The children of Armenian businessmen or diplomats cannot go to an Armenian schools because this is prohibited by law. The rapporteur finds it difficult to understand the point of this prohibition, which seems downright discriminatory, when one considers that the minority schools suffer from a cronic lack of pupil.

What the rapporteur finds it difficult to understand is that Armenian businessmen or diplomats are foreigners, not minorities in Turkey. Only Turkish national Armenians have the minority rights in Turkey and the foreigners who have the same origin attached to minorities cannot enjoy the minority rights in Turkey, just like Turkish origin or Muslim foreigners not holding Greek nationality will not be entitled to enjoy the minority rights in Greece.

It is also difficult to understand that only Turkey will be urged to adopt the legislation to allow the children of foreigners to be admitted to minority schools, but not Greece.

Freedom of association

Freedom of association means the individual right to together with other individuals and collectively express, promote, pursue and defend common interests. The right to freedom of association is sometimes used interchangeably with the freedom of assembly. More specifically the freedom of assembly is understood in a political contex, although depending

on source, the right to freedom of association may be understood to include the right to freedom of assembly.

In this respect the freedom of association includes political parties, unions, societies (associations), but not foundations. So it is not right to make reference to foundations in Turkey under the chapter of freedom of associations.

On the contrary the rapporteur does not mention about foundations under the section of Greece of the chapter of the freedom of association. That indicates that the rapporteur has not found anything to criticise for the law on associations in Turkey and therefore focused on foundations. He then stressed that the bans for the foundations of Muslim minority in Greece under the section of Turkey, but not under the section of Greece. This implies that the systematic and the objectivity of the report will be in dispute.

Key words: *minorities, the Fener-Greek Orthodox Patriarchate, Ecumenical status, the Halki Theological Seminary, freedom of religion, minority foundations.*

I. Giriş

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Türkiye'deki gayrimüslim azınlıklar ve Yunanistan'daki Batı Trakya Müslüman azınlığı ile ilgili bir karar çıkarmış¹ ve Yunanistan ve Türkiye'den azınlıklarla ilgili bazı adımlar atmasını istemiştir. Raportör Michel Hunault (Fransa Avrupa Demokrat Grup) tarafından hazırlanan 21 Nisan 2009 tarihli raporla her iki ülkeden talep edilen hususlar daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır².

Bu çalışmada Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin (AKPM) Türkiye'den talep ettiği hususlar ele alınacak ve değerlendirilecektir. AKPM'nin Türkiye'den talepleri şunlardır:

¹ Freedom of religion ve other human rights for non-Muslim minorities in Turkey and for the Muslim Minority in Thrace (Eastern Greece) 24 March 2009 (Karar olarak kısaltılmıştır).
<http://assembly.coe.int/ASP/APFeaturesManager/defaultArtSiteView.asp?ID=843>
(7.01.2010)

² Freedom of religion ve other human rights for non-Muslim minorities in Turkey and for the Muslim Minority in Thrace (Eastern Greece) 21 April 2009 (Rapor olarak kısaltılmıştır)
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc09/EDOC11860.htm> (07.10.2010)

1. Dini azınlıkların dinadamı yetiştirmesiyle ilgili ve yabancı dinadamlarına çalışma izni verilmesine ilişkin yapıcı çözümlere ulaşılmalıdır. (Karar pr. 19.1)

2. İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine, İstanbul Ermeni Patrikhanesine, İstanbul Ermeni Katolik Başpiskoposluğuna, Bulgar Ortodoks Ekzarhlığına, Haham Başılığına, İstanbul Papalık Vekilliğine tüzel kişilik tanınmalıdır. Tüzel kişiliğin olmaması ilgili cemaatlerin mülkiyet haklarını ve mülklerinin idaresini etkiler nitelikte görülmüştür. (Karar pr. 19.2)

3. Heybeliada Ruhban Okulunun yeniden açılması için azınlık temsilcileri ile uzlaşmış bir çözüme varılmalıdır. Diğerlerinin yanında Galatasaray Üniversitesi Teoloji Fakültesinde bir bölüm olarak okulun yeniden açılması ile ilgili resmi yazılı bir teklif düşünülmelidir. (Karar pr. 19.3)

4. İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesine ekümenik sıfatını kullanma serbestisi tanınmalıdır. (Karar pr. 19.4)

5. İbadethanelerin tescili ve 1974'den beri elkonulan mazbut vakıf malları meselesi çözümlenmelidir. Elkonulanlar sahiplerine veya yetkili kişilere iade edilmeli, bu mümkün olmazsa adil bir tazminat verilmelidir. (Karar pr. 19.5)

6. MS 397'de kurulan ve dünyanın en eski Hıristiyan manastırlarından biri olan Ortodoks Süryani Morgabriel Manastır'ının gayrimenkullerinden mahrum edilmemesi ve bütünüyle korunması temin edilmelidir. (Karar pr. 19.6).

7. Ulusal azınlık üyelerinin emniyet kuvvetlerine, orduya, adliyeye ve idareye girmelerini mümkün kılacak pratik önlemler alınmalıdır. (Karar pr. 19.7).

8. (Türk vatandaşı olsun olmasın) dini azınlık mensuplarına karşı her türlü şiddet açıkça kınanmalı ve başta 2006'da İtalyan Katolik Rahibin ölümü ve Nisan 2007'de Malatya'da üç protestanın ölümü olmak üzere dini azınlık mensuplarına karşı şiddet ve tehditte bulunanlar etkili bir şekilde soruşturulmalı ve kovuşturulmalıdır. (Karar pr. 19.8).

9. 2007'de öldürülen Hırant Dink'in hukuki incelemesi tamamlanmalıdır. Meclis, Türk Parlamentosunu gecikmeksizin Hırant Dink cinayetini araştırmakla sorumlu alt komite raporunu izlemeye davet etmektedir. Rapor güvenlik kuvvetlerinin ve ulusal polisin hatalarını ve

ihmalini, bu ihmal ve hatalar olmasaydı cinayetin önlenebileceğini göstermektedir. (Karar pr. 19.9).

10. 19 Haziran 2007 tarihli İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan gayrimüslim Türk vatandaşlarının dini özgürlükleri ile ilgili karar uygulanmalıdır. (Karar pr.19.10)

11. Azınlık cemaatine ait olan mezarlıkların belediyelere devredilemeyeceğini öngören 3998 sayılı Kanun tümüyle uygulanmalıdır. Bazı Yahudi mezarlıklarında görülen konut yapılaşmasına engel olunmalıdır (Karar, pr. 19.11).

12. Türk vatandaşlığı şartı aranmadan gayrimüslim azınlıkların çocuklarının azınlık okullarına kabulüne izin veren hukuki düzenlemeler kabul edilmelidir (Karar, pr. 19.12).

13. Türkiye ile Yunanistan arasında işbirliğine model olarak Gökçeada ve Bozcaada'da iki kültürlü karakterin korunmasını öngören 1625 nolu Parlamenterler Meclisi kararı (2008) uygulanmalıdır (Karar, pr. 19.13).

14. Toplumsal tansiyonu gidermesi açısından anahtar önemi olan ombudsmanlık makamı (2006'dan beri askıda) kurulmalıdır (Rapor, pr. 19.14).

15. Anti-Semitizm ile savaşmak için Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe karşı Avrupa Komisyonunun 9 nolu Genel Siyasa Tavsiyesi ve Avrupa'da Anti-Semitizm ile Mücadele Hakkında Parlamenterler Meclisininin 1563 nolu Kararı (2007) uyarınca dini azınlık mensuplarına karşı her şekilde şiddete tahrik dahil olmak üzere anti-Semitik açıklamaları ve diğer nefret konuşmaları suç olarak kabul edilmelidir (Karar, pr. 19.15).

16. Medyada dini azınlıklarla ilgili etik kuralların geliştirilmesi teşvik edilmelidir. Bu kurallar çoğunluğun azınlıklarla ilgili algılayışında çok önemli rol oynayacaktır. Bakanlar Komitesinin R (97) 20 nolu Tavsiyesinde belirlenen prensiplere uygun şekilde medya yoluyla düşmanlığın teşvik edilmesi cezalandırılmalıdır (Karar, pr. 19.16).

17. Irkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe karşı ulusal bir kampanya organize edilmeli ve farklılığın bir tehdit değil, bir zenginlik kaynağı olduğu vurgulanmalıdır (Karar, pr. 19.17).

II. Lozan Antlaşması

AKPM raporunda Lozan Antlaşmasının karşılıklılık şartının çağın gerisinde kaldığı vurgulanmakta ve her iki ülkenin de komşu ülkeye bakmaksızın vatandaşları arasında ayırım yapmadan hareket etmesi gerektiği belirtilmektedir (Rapor Summary ve pr. 34).

Raporda tarihi ve hukuki bağlam başlığı altında zorunlu mübadeleden bahsedildikten sonra 1923 Lozan Antlaşmasına değinilmiş ve bu Antlaşmada azınlık tanımı verilmediği ileri sürülmüştür (Rapor pr. 15).

Oysa Lozan Antlaşmasının müzakere tutanakları ve Azınlıkların Korunması başlığı altında düzenlenen m. 37-45 hükümleri dikkate alındığında, Lozan Antlaşmasında azınlığın hangi kritere göre belirlendiği açıkça görülmektedir.

Lozan'da azınlık meselesi tartışılırken azınlık tanımı içine girecek kategori konusunda uzun müzakereler yapılmıştır³. Çünkü Sevr Antlaşmasında azınlıklar dil, ırk ve din azınlığı olarak ayrılmışlardır. 18 Aralık 1922 tarihinde Rıza Nur Bey yaptığı konuşmada "tarih Türkiye'de azınlık sorununa her zaman Müslüman olmayanların konu olduğunu göstermektedir. Biz de Misak-ı Milliimizde bu kelimeyi bu anlamda anladık ve alt komisyona sunduğumuz tasarıda bu anlamda anlamaktayız" demiştir (Lozan, 1970, 160-161).

Rıza Nur Bey'in sunduğu tasarıda iki noktanın altı çizilmektedir: Birincisi azınlık hakları yalnız Türk vatandaşları için sözkonusu olacaktır. Bugünkü anlayışımız açısından bakarsak bu husus, zaten azınlık terimi Türk vatandaşı olanları ifade etmektedir diye şaşırtıcı bulunabilir. Ancak unutulmamalıdır ki Sevr Antlaşmasında azınlık haklarından yabancı devlet vatandaşlarının da yararlanmasını mümkün kılan hükümler vardır ve aynı duruma Lozan'da da imkan verilmemesi için özel gayret sarfedilmiştir.

Rıza Nur Bey'in altını çizdiği ikinci husus bütün Türk uyruklarının Türk vatandaşı olduğu, aynı haklardan yararlandığı fakat aynı zamanda aynı yükümlülöklere tâbi tutulduğudur. Bu yaklaşım da günümüz vatandaşlık hukukunun özünü oluşturmaktadır. Lozan'da vatandaş konumunda olan azınlıkların askerlikten bir bedel karşılığı muaf tutulması taleplerine karşılık Türk heyeti vatandaşlar arasında ayırım yapılamayacağını özellikle vurgulamıştır.

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sibel ÖZEL, Dünden Bugüne Lozan-Montrö ve Türk Boğazları Seminer Notları, 2009, İstanbul Barosu Yayınları, s. 15 vd.

Lozan Konferansında Rıza Nur Bey laik Türk Hükümetinin din azınlıkları üyelerinin dinlerinin gereklerini yerine getirmelerine karışmayacağını, azınlık haklarının Balkan Devletlerinde ve komşu ülkelerde oturan Müslümanlara da tanınması gerektiğini ileri sürmüştür.

Rıza Nur Bey'in azınlık terimini sadece gayrimüslimler için ele alması Müttetik Devletlerce olumlu karşılanmamıştır. Yunan temsilcisi Venizelos Rıza Nur Bey'in sözlerinin azınlıklar konusunda çağı geçmiş bir düşünceye dayandığını ve asıl güvenceye alınması gereken hususun bir ulusal topluluktan olma hakkı olduğunu, azınlıkların kökenlerine ve bir başka devletle olan hısımlıklarına ilişkin bilinçlerinin koruma altına alınması gerektiğini beyan etmiştir (Lozan, 1970, 171).

Sırp Hırvat Slovan Devleti temsilcisi Spalakoviç de Venizelos'a katıldığını ifade etmiş ve Türk Heyetinin Balkan devletlerindeki Müslüman azınlık için verdiği öneriye karşı çıkarak, Balkanlarda etnik azınlık yerine Müslüman azınlıktan söz edildiği zaman bunun Panislamist izlenim yaratacağını ileri sürmüştür (Lozan, 1970, 173).

Uzun tartışmaların ardından Türk tezi benimsenerek Türkiye'de sadece gayrimüslim azınlıkların varlığı kabul edilmiştir. Madde 45 ile "İşbu fasıl hükümleri ile Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınan hukuk, Yunanistan tarafından da kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlıklar için de tanınmıştır" denilerek Yunanistan için aynı yükümlülükler karşılıklı olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla Lozan Antlaşmasında azınlık statüsü Türkiye ve Yunanistan açısından karşılıklı olarak belirlenirken, dini kriter temel alınmış, ırk yada dil kriteri benimsenmemiştir. Bu açıdan Lozan Antlaşmasında tanım verilmediği önermesi doğru değildir. Tanımın temel aldığı kriter belirlenmiştir.

Lozan Antlaşması m. 45 ile getirilen karşılıklılık esası de bugün en fazla tartışılan maddelerden biridir. Raporun özetinde belirlendiği üzere karşılıklılık komşu ülkeye bakılarak azınlıkların yabancı muamelesine tâbi tutulması demek değildir. Bize göre azınlık öncelikle vatandaş olduğu için ve Türk ve Yunan Anayasalarına göre tüm vatandaşlar eşit olduğu için Lozan m. 45 vatandaşlık haklarının uygulamasında bir gerekçe olarak ileri sürülemez. Bir diğer ifade ile vatandaşların eşit ve ayırım gözetilmeden muamele görmesi ilkesi karşısında komşu ülkeye bakılarak hareket edilemez. Bununla birlikte pozitif haklar yani imtiyaz sözkonusu olduğunda karşılıklılığın aranmasında hukuka aykırı bir durum yoktur. Bir başka ifade ile her iki ülkede azınlık statüsünde bulunanlara vatandaşlık hakkının ötesinde azınlık hukuku çerçevesinde bir imtiyaz tanınacak ise bu imtiyazın

tek taraflı olmaması gereği, Lozan m. 45 çerçevesinde meşruiyet kazanacaktır. Ancak bir kez daha belirtilmelidir ki bu karşılıklılık vatandaş olmanın sağladığı hak ve yükümlülükler açısından değil, vatandaşlık hakkının ötesinde ilave hak olarak temin edilen azınlık hakları için sözkonusudur.

AKPM Raporunda da her iki komşu ülkenin vatandaşları arasında ayırım yapmadan muamelede bulunmasının arzulandığı belirtilmiştir (Rapor pr. 34). Raportör ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarıyla belirlenen azınlık hakları alanındaki genel prensiplerin uygulanması çağrısında da bulunmaktadır (Rapor, pr. 34). Uluslar arası hukukta azınlık haklarının genel ilkeleri “eşitlik” ve “ayrımcılık yasağı”dır. Bu ilkeler “tüm bireylere tek biçimde muamele güvencesi sağlar ve azınlıklara mensup kişilerin diğer vatandaşlarla eşit koşullar içinde aynı haklardan yararlanmalarına olanak tanır”⁴. Dolayısıyla her iki ülke de azınlıklarına diğer vatandaşlar ile eşit muamele yapmak ve ayrımcılığa tâbi tutmamak yükümlülüğü altındadır. Bu noktada komşu ülkedeki uygulama dikkate alınmayacaktır. Ancak önemle vurgulanmalıdır ki Raportörün işaret ettiği uluslar arası ilkeler vatandaşlar arasında eşitliği ve ayrımcılık yasağını ifade etmektedir. Azınlıklarla ilgili genel prensipler pozitif ayrımcılık yani imtiyaz kabulünü zorunlu kılmamaktadır.

III. Patrikhanenin Ekümenikliği

Raporda Patrikhaneye tüzel kişilik tanınması ve ekümenik sıfatının kullanılmasına izin verilmesi istenmektedir.

Komite önünde dinlenen (11.06.2008 tarihinde) Konstantinos Tsiliselikis (Makedonya Üniversitesi) ekümenik kelimesinin Rum Ortodoks Patrikhanesinin yetkisinin tüm dünyayı içerdiğini; azınlığın özerkliğinin korunması ve dini ifade özgürlüğü ile önemli bağlantısının olduğunu ve Türk Hükümetinin bu meselenin siyasi önemini azaltmaya çalıştığını ifade etmiştir (Rapor pr. 64).

Raporda Türk Başbakanının Patriğin sıfatının sadece Rum Ortodoksları ilgilendiren bir mesele olduğuna ilişkin sözlerine de yer verilmiştir (Rapor pr. 64).

⁴ KABOĞLU, İbrahim: Kültürel Haklar ve Siyasi Haklar Kavşağında Azınlıklar” Anayasacılık: Eski Anlayışlar-Yeni Dünyalar Konulu IV. Dünya Anayasa Kongresine sunulan metnin kısaltılmış hali. Santiago 12-16 Ocak 2004, s. 6. Fransızcadan çeviren Oya Boyar.

Patrikhanenin ekümenikliğı meselesi dini bir mesele olarak ortaya konmasına karşılık hukuki ve siyasi sonuçları olan bir meseledir. Türk kamuoyu önünde de mesele Hıristiyanların iç işi olarak ortaya konmakta ve Türkiye'nin karışmaması gereken dini bir konu olarak savunulmaktadır. Bu noktada çok basit bir sorunun sorulması gerekmektedir: Ekümeniklik dini bir sıfat ise, TC'nin karışmaması gereken bir Hıristiyanlık meselesi ise ve Patrikhane zaten ekümenik ise neden Türkiye Cumhuriyeti'nden bunun tanınması talep edilmektedir? Türkiye bu sıfatı tanısa ne olur tanımasa ne olur?

Bizatihi bu talep dahi meselenin dini değil, hukuki ve siyasi olduğunu göstermektedir. Zira ekümenikliğın hukuki sonuçları vardır ve Türkiye Cumhuriyeti tanımadıkça bu sonuçlar gerçekleşmeyecektir.

Öncelikle belirlenmelidir ki İstanbul Kilisesi bir havari tarafından kurulmadığı için apostolik kökenli değildir (Ortaylı, Ortodoks Kilisesi, s. 21). Apostolik kökenli olmayan bir kilise de ekümenik sıfatını kullanamayacaktır⁵. Hıristiyanlığın amentüsünü oluşturan MS 325 İznik Konsilinin 6. Kaidesinde sadece Roma, İskenderiye ve Antakya merkezleri zikredilmiş, Kudüs onursal sıralamada üç kilisenin ardında yer almıştır (Ware, Orthodox Church, s. 22). Bu konsilde İstanbul'un adı dahi geçmemiştir. Ware bunun nedeni olarak İstanbul'un henüz başkent olarak ilan edilmemiş olmasını görmektedir (id. s. 22). Dolayısıyla politik güç merkezi olmayan bir yerdeki kilise dini açıdan da onurlandırılmamıştır. Ancak meseleye siyasi açıdan değil de dini açıdan bakarsak inanç esaslarının belirlendiğı ilk Ekümenik Konsilde zikredilen üç kilise apostolik kökenlidir ve Kudüs de onursal sıralamada bu üç kiliseden sonra gelmektedir. İstanbul kilisesi ise hiç zikredilmemiştir. Eğer İstanbul kilisesi dini açıdan önemli olsaydı İmparatorluğın başkenti olup olmadığına bakılmaksızın ilk Ekümenik Konsilde hak ettiği yeri alırdı. Üstelik sadece 5 yıl sonra İstanbul başkent olmuştur. Dolayısıyla İstanbul kilisesinin dinen özel bir önemi olmadığı için ilk Ekümenik Konsilde zikredilmemiştir.

Ms 381 İstanbul Konsilinde İstanbul Piskoposluğu Roma'dan sonra İskenderiye'den önce ikinci sıraya yerleştirilmiştir (3. Kaide). Ekümenik olmayan bir konsilde İstanbul'un ikinci sıraya yerleştirilmesi siyasi bir tasarruf olarak ilk Ekümenik Konsil'in 6. Kaidesini ihlal ettiği için Roma Kilisesi bu durumu kabullenmemiş, İskenderiye ve Antakya patrikleri sessiz kalmıştır (ÇELİK, s. 24-25).

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEL, Sibel: Fener Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu, İstanbul 2008, s. 19 vd.

451 Kadıköy Konsilinin 28. Kaidesi, 381 İstanbul Konsilinin 3. Kaidesini teyit etmiş ve İstanbul'un Yeni Roma olarak Eski Roma'dan sonra ikinci sıraya yerleştiğini vurgulamıştır (Dvornik, Konsiller Tarihi, s. 17; WARE, Orthodox Church, s. 26; ÇEVİK, s. 33). Kadıköy Konsili Kudüs kilisesini de patrikhane derecesine çıkarmış ve sıralamada beşinci sıraya yerleştirmiştir. Böylelikle beşli patrikhane Kıbrıs dışında bilinen dünya üzerindeki yargı yetkisini paylaşmışlardır (WARE, Orthodox Church, s. 27). Ancak Roma Kilisesinin başındaki Papa I. Leo, 28 . Kaideyi şiddetle reddetmiş (DVORNİK, Konsiller Tarihi, s. 17; ÇELİK, s. 34) ve Roma, Antakya ve İskenderiye Kiliselerinin havari tarafından kurulduğunu oysa İstanbul Kilisesinin bir havari tarafından kurulmadığını vurgulamıştır (DVORNIK, Konsiller Tarihi, s. 17).

Havari tarafından kurulmayan bir kilisenin ekümenik sıfatını kullanamayacağı itirazları üzerine Bizanslı fanatikler kilisenin Petrus'un kardeşi Aziz Andreas tarafından kurulduğu hikayesini ortaya atmışlardır. Ancak tarihi gerçeklerle uyuşmayan bu Aziz Andreas hikayesi, Hıristiyanlığın resmi din olmasının üzerinden üç yüz yıl geçtikten sonra ileri sürülmüştür (DVORNIK, Idea of Apostolicty, s. 222 vd). Dvornik hikayenin bu kadar geç ortaya çıkmasını Bizanslıların kilisenin havari tarafından kurulmuş olmasının önemini bilmiyor olmasına bağlamaktadır. Müellife göre 6. ve 7. yüzyıllarda apostolik kökenin önemi anlaşılmış ve bu nedenle de Andreas hikayesi ile ilgili bilgiler 7. yüzyılın sonu ve 8. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmıştır (DVORNIK, Idea of Apostolicty, s. 222). Müellifin bu yaklaşımı hikayedeki boşluğu doldurmadığı gibi onun çıkış amacını da teyit etmektedir. Bir kilisenin kimin tarafından kurulduğunun bilinmemesi yada önemsenmemesi mümkün değildir. Başlangıçta zikredilmeyen hikayenin üç yüzyıl sonra ortaya çıkması, Andreas'ın Bizans'da belirli bir süre kaldığına ilişkin hiçbir belge ve bilginin olmaması karşısında (DVORNIK, Idea of Apostolicty , s. 222) tarihi gerçeklere tezat oluşturmaktadır. Dolayısıyla İstanbul kilisesi dini gerekçelerle değil, başkent kilisesi olarak siyasi nedenlerle Roma'nın ardından 2. sıraya yerleştirilmiş ve ekümenik kabul edilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle birlikte Patrik Rum milletinin ruhani liderliği yanında milletbaşı sıfatıyla hukuki lideri de olmuştur. Fatih'in verdiği imtiyazlarla Patrikhanenin konumu Bizans döneminden de ileri gitmiştir. Ancak bu imtiyazlar her yeni patrik için padişahlar tarafından verilen beratlarla yenilediği için, patriğin sahip olduğu imtiyazlar kurumsal değil, kişiseldir. Dolayısıyla Osmanlı döneminde millet sistemi sebebiyle

Patrikhanenin haklarından değil, milletbaşı olan patriğin imtiyazlarından söz etmek mümkündür (ÖZEL, s. 57).

1862 yılında yürürlüğe giren Rum Patrikliği Nizamnamesi patriğin seçimine, yetkisine, meclislere ilişkin ayrıntılı hükümler getirmiştir⁶. Buna göre patriğin ruhani yetkisi Osmanlı ülkesi ile sınırlıdır ve patrik Osmanlı vatandaşı olmak mecburiyetindedir. Ayrıca metropolitlerin de Osmanlı vatandaşı olması zorunludur.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde Patrikhane ile ilgili yeni bir hukuki düzenleme yapılmadığı için bu Nizamnamenin Lozan Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına aykırılık teşkil etmeyen hükümleri halen yürürlüktedir. Dolayısıyla Patrik ve onu seçecek olanların Türk vatandaşı olması zorunludur.

Lozan müzakerelerinde Türk heyeti Patrikhanenin İstanbul dışına taşınması teklifini öne sürmüş ve müzakereler bu nedenle kesintiye uğramıştır⁷. Lord Curzon Patriklik kurumunun ileride siyasal niteliği ile yönetim alanındaki yetkilerinden yoksun bırakılması ve İstanbul'da kalmakla birlikte salt bir din kurumu halini alması teklifinde bulunmuştur (Lozan 1969, s. 324-325).

İsmet Paşa Patrikliğinin siyasal yada yönetime ilişkin işlerle bundan böyle hiç uğraşmayacağı; yalnız din alanına giren işlerle yetineceği konusunda Konferans önünde Müttefik temsilci heyetinin yapmış olduğu resmi konuşmaları ve verdikleri garantileri senet saydığını belirtmiştir (Lozan, 1969, s. 331). İhraç teklifi bu şekilde geri çekilmiş ve Patrikhane Lozan Antlaşmasının hiçbir maddesinde hüküm olarak yer almamıştır. Bunun anlamı Patrikhanenin İstanbul'da kalışının bir uluslar arası antlaşma ile değil, Türkiye'nin tek taraflı tasarrufu ile olması ve Patrikhanenin Türk hukukuna tâbi bir azınlık kilisesi olmasıdır. Patrik artık Rum cemaatinin temsilcisi değildir ve siyasi ve idari imtiyazları kalmıştır. Patrikhane sadece dini işlerle ilgilenebilir (İlksel, 1973; s. 43).

Patrikhanenin Lozan Antlaşmasında bir hüküm olarak yer almaması, kurumun tümüyle Türk hukukuna bağlanması ve ekümeniklik iddiasının

⁶ Bkz. ÖZEL, s. 64 vd. Nizamname konusunda ayrıntılı değerlendirme için bkz. OSMANAĞAOĞLU, Cihan: 1862 Rum Patrikliği Nizamnamesi Çerçevesinde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul 2010, s. 130 vd.

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEL, Sibel: "Lozan Antlaşması ve Azınlık Hukuku Çerçevesinde Fener Rum Patrikhanesinin Hukuki Konumu" Marmara Araştırmaları Dergisi, c. 14, S.1, 2006, s. 39 vd.

Türkiye tarafından kabul edilmediğini göstermektedir. Bu itibarla patriğin tayin usulüne tümüyle Türk hukuku karar verecektir (ÖZEL, Lozan; s. 49).

Daha sonraki dönemlerde Yunanistan'ın Patrikhaneyi uluslar arası hukuk alanına çekme girişimleri Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından başarıyla engellenmiş ve bu kurumun uluslar arası sözleşmeye konu olmadığı dolayısıyla uluslar arası hukuka değil, ulusal hukuka yani Türk hukukuna tâbi olduğu önemle belirtilmiştir (ÖZEL, 2008; s. 90 vd).

Dolayısıyla Patrikhanenin ekümenik sıfatının tanınması açısından Türkiye'yi buna mecbur eden uluslar arası yada ulusal bir hukuk kuralı yoktur. Millet sisteminin geçerli olduğu teokratik monarşi ile yönetilen Osmanlı Devletinde bile Patrikhanenin ekümenik nitelik arz etmesi yani Osmanlı topraklarının dışında yaşayan Hıristiyanlar üzerinde yetki sahibi olması sözkonusu olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminde bile Patrikhanenin ruhani yetkisi Osmanlı toprakları ile sınırlandırılmış ve bir yabancıya patrik olmasına izin verilmemiştir.

Netice itibariyle yüzlerce yıldır bu topraklarda bulunan bu din kurumu Osmanlı döneminde ekümenik bir yetki kullanmamıştır. Sırp, Bulgar, Yunan ve Romanya kiliseleri Fener Patrikhanesine rağmen otonomi kazanmıştır. Osmanlı döneminde hiçbir zaman ekümenik konsil toplanmasına izin verilmemiştir (ÖZEL, 2008, s. 71 vd). Balkan savaşlarından sonra Fener Patriği fiiliyatta sadece İstanbul ve Anadolu'daki Ortodokslar üzerinde etkili olmuştur (RUNCIMAN, Secular State, s. 409). Dolayısıyla "Patrikhane ekümeniklik fırsatını kaçırmış ancak Rum kilisesi olarak kalmıştır" (RUNCIMAN, Great Church, s. 409).

Yeni Dünya Düzeni ile birlikte küresel aktörler tarafından Patrikhaneye siyasi bir rol biçilmiş ve bu rolün gereği olarak ekümenik sıfatı ve bu sıfatın sonuçları bir dayatma olarak Türkiye'den talep edilmiştir. Ancak önemle vurgulanmalıdır ki bu dayatmayı meşrulaştıracak bir hukuki temel yoktur. Patrikhanenin ekümenik olması demek patriğin TC vatandaşı olması zorunluluğunun ortadan kalkması, patriği seçecek olanların yabancı olması; yabancı din adamlarının serbestçe Patrikhaneye gelip çalışması ve Patrikhanenin Türk hukukunun egemenlik alanından çıkıp uluslar arası kişilik haline gelmesi ve uluslar arası hukuka tâbi olması anlamına gelmektedir. İstenen bu yeni statünün geçmişte bir kaynağı yoktur. Tümüyle yeni dünya düzeninde Patrikhaneye biçilen rolün gereği olarak siyasi bir taleptir ve din özgürlüğü ile de hiçbir ilgisi yoktur. TC vatandaşı olan Rumların dinlerini serbestçe yaşamaları patriğin yabancı olması ve yabancılardan tarafından seçilmesi koşuluna bağlı değildir. Patrikhanenin

ekümenik yetkileri Türkiye dışında yaşayan Ortodokslarla ilgilidir; TC vatandaşı olan azınlıkların din özgürlüğü ile ekümenikliğin bir ilgisi yoktur. Bir diğer ifade ile Patrikhanenin ekümenikliği tanınmadıkça TC vatandaşı Ortodoksların dinen özgür olamayacakları iddiası temelsiz, mantıksız ve keyfi bir dayatmadan başka bir şey değildir.

Patrikhanenin ekümeniklik iddiası tüzel kişiliğin kabulünü de beraberinde getirmektedir. Yüzlerce yıldır bu topraklarda bulunan Patrikhanenin tüzel kişiliği yoktur. Osmanlı döneminde Patrikhaneye tüzel kişilik verilmemiştir. Osmanlı Devleti'nde azınlıklar ilmi, dini ve hayri vakıflar kurmuşlardır. Bu vakıfların tüzel kişiliği adına gayrimenkul edinme imkanı 1328/1912 tarihli "Eşhası Hükmiyenin Emvali Gayrimenkuleye Tasarruflarına Dair Kanun" ile getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde de 1935 tarihinde Vakıflar Kanunu çıkarılmış ve azınlık vakıflarının bütün mallarının Vakıflar İdaresine bildirilmesi istenmiştir. 1936 Beyannameyi vakfiyesi olmayan vakıflar için vakfiye hükmünü taşımış ve o tarihten önce tüzel kişilikleri tartışmalı olan vakıfların da tüzel kişiliği kabul edilmiştir. Türkiye'de 75 adet Rum cemaat vakfı vardır ve bunların tüzel kişiliği bulunmaktadır⁸. Dolayısıyla azınlıklara ait kiliselerin, okulların, hayır kurumlarının vakıf tüzel kişiliği bulunmaktadır ancak Patrikhanenin tüzel kişiliği yoktur. Bir kurum hangi hukuk düzeni içinde meydana gelmişse tüzel kişiliği de ona göre kazanır. Fener Rum Patrikhanesine ne Osmanlı Hukuku ne de Türkiye Cumhuriyeti hukuku tüzel kişilik vermiştir. Uluslar arası hiçbir hukuki düzenleme Türkiye'yi bu kuruma tüzelik kişilik vermeye zorlayıcı bir hükme sahip değildir.

Patrikhanenin tüzel kişiliğinin olmamasının azınlıkların din özgürlüğü ile de bir ilgisi bulunmamaktadır. Bir kez daha vurgulamak gerekirse Türkiye'de 75 adet Rum cemaat vakfı vardır ve bunlar tüzel kişiliğe sahip olmaları nedeniyle gayrimenkul edinebilir, nakdi ve ayni yardım alabilirler.

Patrikhanenin tüzel kişiliği olmadığı için kurum olarak gayrimenkul edinmemesi, kurumsal olarak ayni ve nakdi yardım alamaması TC vatandaşı Ortodoksların dini inanç özgürlüklerine bir engel oluşturmamaktadır. Patriğin dini yetkileri, saygınlığı devam etmekte; tüzel kişiliği olan azınlık vakıfları da gayrimenkul edinebilmekte, ayni ve nakdi yardım almaktadır. Dolayısıyla TC vatandaşı Ortodokslar dini özgürlüklerini serbestçe kullanırken, yeni Vakıflar Kanunu sayesinde

⁸ Liste için bkz. Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri, Bunlar Üzerinde Tasarrufla Bulunmaları ve Tasarrufları Altında Bulunan Taşınmaz Malların Bu Vakıflar Adına Tescil Edilmesi Hakkında Yönetmelik RG. 24.01.2003-25003.

vakıfların da ekonomik güçleri artacaktır. Ancak Patrikhanenin siyasal ve ekonomik güç merkezi olması amaçlandığı için vakıfların yetkileri göz ardı edilmekte ve onların sahip olduğu imkanların Patrikhaneye verilmesi istenmektedir. Bu nedenle TC vatandaşı olan Rum azınlıkların sahip olduğu hak ve özgürlükler kurum olarak Patrikhanenin hak ve özgürlükleri üzerinden ele alınmakta ve dünya kamuoyu azınlıkların din özgürlüğü engelleniyor kurgusuyla aldatılmaktadır.

AKPM Patrikhaneye tüzel kişilik isteğinde bulunurken ayrımcılık yapmamak adına İstanbul Ermeni Patrikhanesi, İstanbul Ermeni Katolik Başpiskoposluğu, Bulgar Ortodoks Ekzarhlığı ve Haham Başlığı için de tüzel kişilik talep etmiştir (Rapor, pr. 65).

Ancak önemle belirtilmelidir ki Bulgar Ortodoks Ekzarhlığı'nın tüzel kişiliği mevcuttur⁹.

Osmanlı döneminde uzun süre Fener Rum Patrikhanesine bağlı olan Bulgar cemaatinin Patrikhaneden ayrılma mücadelesi ve kilise kavgaları nedeniyle Sultan Abdulaziz 6 Mart 1870'de Bulgarlara müstakil bir kilise kurulmasını, ruhani ve idari açıdan Patrikhaneden ayrılmasını onaylamış ve 11 Mart 1870'de 11 maddeden oluşan Bulgar Eksarhlığı Fermanını kabul etmiştir (ÇİPOF, 2010; s. 20-21). Söz konusu Eksarhlık 1936 yılında verdiği beyanname ile Vakıflar Kanunu gereği tüzel kişilik kazanmıştır¹⁰. Dolayısıyla AKPM'nin tüzel kişilik talep ettiği Bulgar Eksarhlığının zaten vakıf tüzel kişiliği mevcuttur. Diğer cemaat liderlerinin kurum olarak tüzel kişilikleri yüzlerce yıldır kabul edilmemiştir. Ancak bu cemaatlerin Türkiye'de 160 adet tüzel kişiliğe sahip vakıfları vardır. Bu vakıfların gayrimenkuller üzerinde hak sahibi olma ve tasarruf yetkileri bulunmaktadır.

IV. Din Adamı Yetiştirme Özgürlüğü

AKPM kararında Heybeliada Ruhban Okulunun (HRO) yeniden açılması için azınlık temsilcileri ile uzlaşmış bir çözüm yolunun bulunması istenmekte ve HRO'nun Galatasaray Üniversitesi Teoloji Fakültesine bağlı bir bölüm olarak açılacağı önerisi üzerinde durulmaktadır (Karar, pr. 19.3).

⁹ Bulgar Eksarhlığı ile ilgili olarak bkz. ÇİPOF, Bojidar: Patrikhane ile Mücadelem Bulgar Eksarhlığı Vakfında 15 Yıl, İstanbul 2010.

¹⁰ İlgili Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü yazıları için bkz. ÇİPOF, s. 298 ve 539. Ayrıca 160 Cemaat Vakfı listesinin yer aldığı Yönetmelik Ekinde 158 nolu vakıf Bulgar Eksarhlığı Ortodoks Kilisesi Vakfıdır.

Raportör din adamı yetiştirme özgürlüğü başlığı altında Patrikhanede çalışan yabancı din adamları meselesini ele almış ve yabancıların Patrikhanede illegal olarak çalıştığını belirttikten sonra dinadamları için aranan vatandaşlık zorunluluğunun uygulanamayacağı düşüncesine yer vermiştir (Rapor pr. 70).

Raporda Ermeni Ortodoks Okulu ve Hahamlık Okulunun da kapalı olduğu belirtilmiştir (Rapor pr. 74).

Raportör Musevi cemaat temsilcilerinin açıkça din adamı yetiştirme özgürlüğü konusunda bir sorunları olmadığını ve daha da önemlisi din adamlarının Türk vatandaşı olma mecburiyetinin kendileri için bir problem teşkil etmediğini vurgulamıştır. Musevi cemaati esaslı kültürel farklılıklar nedeniyle yabancı din adamı istememektedir (pr. 76).

Türk yetkilileri İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde bir bölüm olarak teoloji eğitiminin yapılabileceğini raportöre bildirmişlerdir. Ayrıca Galatasaray Üniversitesi Rektörü raportöre Rum, Ermeni Patrikleri ve Hahambaşı ile görüşüğünü ve devlet üniversitesinde teoloji bölümlerinin açılma imkanlarını tartıştığını belirtmiştir. Bu inisiyatif raportöre göre diyalog ve çözüm bulma konusundaki isteği göstermektedir (Rapor pr. 77).

Galatasaray Üniversitesi Rektörüne göre Ermeni Patriği ve Hahambaşı teklifi kabul etmiş ancak Fener Patriği üniversiteler YÖK'e bağlı olduğu için bu teklife karşı çıkmıştır (Rapor pr. 78).

HRO meselesinde konunun çok net ortaya konulması gerekmektedir. Ne yazık ki raportör meselenin can alıcı noktasını raporunda belirtmekten kaçınmış, Galatasaray Üniversitesi Rektörüne atıf yaparak konuyu geçiştirmiştir. Galatasaray Üniversitesi Rektörünün teklifi üzerine Fener Patriğinden gelen cevabı, raportör bizzat Patriğe sorarak neden YÖK'e bağlı olmak istemediklerini sorgulamamıştır.

HRO meselesi azınlıkların din adamı yetiştirme özgürlüğünün elinden alınması meselesi değildir. Patrikhane HRO için diğer cemaat liderlerinin talep etmediği bir statü talep etmektedir. Bu statü Müslüman çoğunluk için dahi öngörülmeven ve Türk hukuk sisteminin dışında bir imtiyaz talebidir¹¹.

¹¹ HRO için ayrıntılı bilgi için bkz. ÖZEL, Sibel: Fener Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu, İstanbul 2008, s. 121 vd.

HRO Anayasa Mahkemesinin 1971 yılında verdiği bir kararın ardından kapanmıştır¹². Karara konu olan olay İzmir Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulu İnşaat Mühendisliği bölümünü bitiren 8 kişiye verilen diplomaların iptalidir. Danıştay'da Millî Eğitim Bakanlığı aleyhine dava açılmış ve özel yüksek okulların Anayasaya aykırılığı iddia edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi özel yüksek okullara izin veren 625 sayılı kanunun ilgili hükümlerini iptal etmiştir¹³. Anayasa Mahkemesi kararı herkes için bağlayıcı olduğundan ve HRO'nun da bu karar kapsamında bir okul olduğu kabul edildiğinden, özel okul niteliğinde olan teoloji bölümü kapanmıştır (ÖZYILMAZ, 2000, s. 125 vd).

HRO'nun yüksekokul statüsünde olmadığı bu yüzden de Anayasa Mahkemesi kararına konu olmayacağı iddia edilmiştir¹⁴.

Öncelikle belirtilmelidir ki Hristiyan inancına göre rahip olabilmek için lise sonrası en az dört yıllık bir yüksekokul eğitimi alınmalıdır. Dolayısıyla ruhban yetiştiren bir okulun yüksek okul olduğu şüphesizdir.

Patrikhane rahip yetiştiren ve yüksekokul seviyesinde olan bu okulun YÖK'e tâbi olmasını kabul etmemektedir. Patrikhaneye göre okul tümüyle kendisine bağlı yurt dışından öğrenci kabul eden uluslar arası teoloji okulu olmalıdır. Dolayısıyla mesele HRO'nun açılıp açılmaması meselesi değil, Patrikhanenin talep ettiği statünün Türk hukukuna göre mümkün olup olmadığı meselesidir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına göre laiklik Türkiye Cumhuriyeti'nin değiştirilemez temel niteliklerinden biridir ve m. 24/3'e göre "Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır". Buna göre laik Türkiye Cumhuriyeti'nde devletin gözetim ve denetimi dışında bir din eğitimi verilemez. Bu hüküm sadece Müslümanlar için değil, Gayrimüslimler için de geçerlidir.

Anayasa m. 10 herkesin dil, ırk, renk, cins, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetmeksizin kanun önünde eşit olduğunu vurguladıktan sonra 3. fıkra ile "hiç kimseye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz" kuralını getirmiştir. Dolayısıyla teoloji eğitimi konusunda bütün vatandaşlar eşittir ve bu konuda kimseye imtiyaz

¹² 12.1.1971 T. 1969/31 E ve 1971/3 K. RG. 26.3.1971-13790. Karar için ayrıca bkz. Düstur 1. Tertip c. 10, 1. Kitap, s. 1188.

¹³ Düstur, s. 1195.

¹⁴ Bkz. ÖZEL, s. 125 vd.

tanınmaz. Patrikhane sadece Türkiye'deki Ortodoks cemaat lehine değil, yabancılar için de imtiyaz talep etmektedir.

Anayasa m. 130 çok açık bir şekilde üniversitelerin devlet tarafından kanunla kurulacağını belirttikten sonra, kanunda gösterilen usul ve esaslara göre kazanç amacına yönelik olmamak şartıyla vakıflar tarafından da devletin gözetim ve denetimine tâbi yükseköğretim kurumlarının kurulabileceğini öngörmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de iki çeşit üniversite vardır: Devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi. HRO ruhban yetiştiren bir yüksekokul olduğu için ya devlet üniversitesi yada vakıf üniversitesi bünyesinde açılması gerekmektedir.

HRO'nun yüksekokul statüsünde olduğu AKPM raporunda teyit edilmiş ve Galatasaray Üniversitesi bünyesinde açılması önerisi getirilmiştir. Galatasaray Üniversitesi 14 Nisan 1992 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Fransa Cumhuriyeti Hükümeti arasında imzalanıp Bakanlar Kurulunun 4 Mayıs 1992 tarih ve 92/2991 sayılı kararı ile onaylanarak yürürlüğe giren Antlaşmaya binaen kurulmuş Galatasaray Eğitim ve Öğretim Kurumunun 3993 nolu kanunla "Galatasaray Üniversitesine" dönüştürülmesiyle vücut bulmuştur¹⁵.

Bir devlet üniversitesi olan Galatasaray Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi bulunmamaktadır. İlahiyat Fakültesi olan diğer devlet üniversiteleri bünyesinde HRO açılacağı gibi bir vakıf üniversitesi bünyesinde de açılabilir. Türkiye'de Rum cemaatine ait 75 adet vakıf bulunmaktadır. Daha da önemlisi HRO'nun vakıf tüzel kişiliği vardır. Ancak tüzel kişiliği olmayan Patrikhane, tüzel kişiliği olan HRO'nun tümüyle kendisine bağlı bir okul olmasını istemektedir.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu¹⁶ milli eğitim sistemi içinde ortaöğretime dayalı en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim öğretimi yüksekokul olarak tanımlamaktadır (m. 3(a)). Buna göre lise sonrası iki yıllık önlisans programları da yükseköğretim kategorisine girmekte ve YÖK kapsamı içinde yer almaktadır (m. 6). Dolayısıyla Türkiye'de her yüksekokul YÖK'e bağlı olmak durumundadır. Patrikhane ise YÖK'e bağlı olmayan bir yüksekokul talebinde ısrar etmektedir.

HRO'nun yeniden açılma talepleri azınlık hukuku başlığı altında ele alınmakta ve azınlıkların dinadamı yetiştirme özgürlüğüne tecavüz edildiği ileri sürülmektedir. Ancak Patrikhane HRO'nun yurt dışından istediği

¹⁵ RG. 6.6.1994-21952.

¹⁶ RG. 6.11.1981-17506.

öğrencilerin gelip eğitim alabileceği uluslar arası teoloji okulu olmasını arzu etmektedir. Bu durumda kavramların doğru kullanılması gerekmektedir. HRO uluslar arası teoloji okulu olarak faaliyet gösterecek ise artık azınlık okulu statüsünde olması mümkün değildir. Zira azınlık vatandaşdır. Azınlık okulları azınlık statüsünde olan vatandaşlar için mevcuttur. Türk vatandaşı olmayan yabancıların eğitim alacağı bir okul azınlık okulu statüsünde olamaz. Azınlıkların din özgürlüğü ve din adamı yetiştirme özgürlüğü o devlet vatandaşı olan ve azınlık statüsünde bulunan kişiler için sözkonusudur. Yabancılar teoloji eğitimi veren okul azınlık okulu olamayacağı gibi yabancıların Türkiye’de teoloji eğitimi alması azınlık hakları bağlamında ele alınacak bir konu değildir.

Dolayısıyla ne Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ne Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde ne de herhangi bir uluslar arası düzenlemede ulusal bir hukukun dışında özerk bir okul talebine temel teşkil edecek bir hüküm bulunmaktadır.

V. Vakıflar

AKPM ibadethanelerin tescili meselesinin ve 1974’den beri elkonulan mazbut vakıf malları meselesinin çözümlenmesini; elkonulan malların sahiplerine veya yetkili kişilere iade edilmesini, bu mümkün olmazsa, adil bir tazminat verilmesini istemektedir (Karar pr. 19.5)

Raportör 1974 Yargıtay kararı ile 1936 Beyannamesinin vakfiye yerine geçtiğini ve bu beynamede açıkça gayrimenkul edinme imkanı getirilenler hariç azınlık vakıflarının 1936 Beyannamesinde belirtilenlere ilave olarak yeni gayrimenkul satın almalarına yasak getirildiğini ifade etmiştir. Yunan ve Türk temsilciler raportöre 5737 sayılı Kanunla vakıflara 1936 sonrası aldıkları ve Hazineye ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olan gayrimenkullerin tescil imkanı getirildiğini ancak üçüncü kişilere satılan mallarla ilgili bir düzenleme yapılmadığına ilişkin bilgi vermişlerdir (Rapor pr. 87).

Raportör AB uyum süreci içinde 2002-2003 yılında başlayan değişikliklere değinmiş ve 2008 tarihli 5737 sayılı yeni Vakıflar Kanununa atıf yapmıştır. Raportör bu kanunla Vakıflar Genel Müdürlüğünde Vakıflar Meclisine azınlık vakıfları temsilcilerinin alınması ve vakıf mallarının alınıp satılması ile ilgili kısıtlamaların kalkmasından dolayı memnuniyetini dile getirmiştir (Rapor pr. 92).

Ancak raportör Yunan mevzuatında olduğu gibi karşılıklılık prensibinin kaldırılmamış olmasından dolayı üzüntü duyduğunu belirtmektedir.

Raportör Vakıflar Kanunu m. 2(2)'de yer alan "bu kanunun uygulamasında milletlerarası müteakabiliyet ilkesi saklıdır" hükmünün bu kanunda olmaması gerektiğini savunmaktadır (Rapor pr. 94).

Raportör Türk Medeni Kanunu (TMK) m. 101(4)'de yer alan belli bir ırk yada cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz hükmünü de azınlıkların yeni vakıf kurmalarını engeller bir hüküm olarak yorumlamaktadır (Rapor pr. 96).

Raportör vakıflar başlığı altında yaptığı değerlendirmede ne yazık ki aynı dönemde çıkan Türk ve Yunan Vakıflar Kanununa eşit uzaklıkta durmamış ve Yunanistan'daki vakıflar meselesini hiçbir ayrıntıya girmeden 4 küçük paragrafla ele almıştır. Buna karşılık Türk Vakıflar Kanununun Yunan mevzuatına kıyasla azınlık lehine getirdiği hükümler ve Yunan mevzuatında yer almayan haklara Yunanistan başlığı altında yer verilmemiştir.

2008 yılında Türkiye Vakıflar Kanununu tümüyle yenilemiş¹⁷, Yunanistan da "Batı Trakya Müslüman Azınlığı Vakıflarının ve Bunların Mal Varlığının Yönetimi ve İdaresi" başlıklı bir kanun çıkarmıştır. Dolayısıyla Türk mevzuatı azınlık vakıfları dahil her çeşit vakıfla ilgili iken Yunan mevzuatı sadece Batı Trakya Müslüman Azınlık Vakıfları ile ilgilidir. Yunan Kanunu açıkça Lozan Barış Antlaşmasına atıf yapmış ve azınlık vakıfları ve mallarının yönetimi konusunda Lozan Antlaşması ile sözkonusu kanunun yetkili olduğunu belirtmiştir. Türk Vakıflar Kanunu ise Lozan Antlaşmasına herhangi bir atıf yapmamıştır. Zira sözkonusu kanun sadece azınlık vakıflarını değil, herçeşit vakfı ele almaktadır. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile ilk defa yabancıların Türkiye'de vakıf kurmalarına izin verilmiştir. Dolayısıyla yabancılar hukukunda geçerli bir prensip olan karşılıklılık şartının yabancıların vakıf kurmasına izin veren bir kanunda yer almasında şaşırtıcı bir durum yoktur. Türk Vakıflar Kanununun bu özelliği dikkate alınmadan karşılıklılık şartını eleştirmek doğru değildir. Yunan Kanununda açıkça karşılıklılık şartı yoktur ancak Lozan Antlaşmasına atıf vardır. Dolayısıyla Lozan m. 45 hükmünün Yunanistan'daki anlamı muvacehesinde karşılıklılık prensibi, Yunanistan'daki azınlık vakıfları için geçerliliğini korumaktadır.

Yunan Vakıflar Kanunu m. 3/5 vakıf mal varlığı gelirlerinin idaresi, taşınmaz mal varlığının herhangi bir şekilde değerlendirilmesi, ipotek kurulması, kat karşılığı usulü ile bina yapılması, taşınmaz mal satın alınması

¹⁷ RG. 27.02.2008.

ve başka bir vakfa ekonomik yardımda bulunulması da dahil olmak üzere her konuyu yerel müftünün onayına tâbi tutmuştur. Dolayısıyla azınlık vakfının hak ve fiil ehliyeti yerel müftünün onayına bağlıdır. Bu müftü seçilmiş değil, idare tarafından atanmış müftüdür. Türk Vakıflar Kanunu m. 12'e göre cemaat vakıflarının ehliyeti hiçbir makamın onayına tâbi olmadan tanınmıştır. Türk Vakıflar Kanununa göre azınlık vakıfları hiçbir koşul, izin veya onaya tâbi olmadan herşekilde gayrimenkul üzerinde tasarrufta bulunabilirler.

Yunan Azınlık Vakıfları Kanununa göre azınlık mensubu Yunan vatandaşları yeni vakıf kurabilirler ancak vakfın idaresi Yunan Medeni Kanununa göre değil, Azınlık Vakıfları Kanununa göre gerçekleşir. Dolayısıyla Yunan Kanunu ayrımcılık yapmakta, azınlık mensubu Yunan vatandaşlarının kurduğu yeni vakıfların da idari olarak Azınlık Vakıflarına ilişkin kanuna tâbi tutulmasını aramaktadır. Oysa Türk hukukuna göre azınlıklar da yeni vakıf kurabilir ve bu vakıflar ayırım gözetilmeksizin yeni vakıf hükümlerine tâbi olur.

Raportörün eleştirdiği TMK m. 101(4) yeni cemaat vakfı kurulamayacağını belirtmektedir. Osmanlı hukukundan kalan cemaat vakıflarına yenileri eklenemez. Buna karşılık bütün Türk vatandaşları (azınlık yada çoğunluk) Medeni Kanun uyarınca yeni vakıf kurabilir. Bu vakıflar yeni vakıf statüsünde olup kurucularının kimliğine bağlı olmaksızın yeni vakıfların tâbi olduğu hukuk düzenine tâbi olur. Dolayısıyla Türk mevzuatı, Yunan mevzuatından farklı olarak azınlık mensubu Türk vatandaşları arasında hiçbir ayırım yapmayarak eşit koşullarda yeni vakıf kurma imkanı getirmiştir.

Raportörün bir cemaat veya bir ırkı desteklemek amacıyla vakıf kurulamayacağını öngören TMK m. 101(4) hükmünü azınlıkların hiçbir surette yeni vakıf kuramayacakları şeklinde yorumlaması son derece yanlıştır. Yeni azınlık vakfı kurulamaz; ama azınlık mensupları yeni vakıf kurabilirler. TMK'da yer alan yasak sadece azınlıklar için değil, her türlü dini cemaat (Müslümanlar dahil) ve ırkı desteklemek (Türk etnik kökenini destekleyenler dahil) için vakıf kurmayı kapsamaktadır. Genel, soyut ve ayırım gözetmeyen bir hükmü azınlık aleyhine getirilmiş bir hüküm gibi yorumlamak iyi niyetle bağdaşmayacaktır.

Yunan Azınlık Vakıfları K. m. 10'a göre Gümölcine, İskeçe ve Dimetoka belediyelerindeki tüzel kişiliklerin yönetim ve idaresi üç kentin her birinde tek bir idare kurulu tarafından yürütülür. Bölge Genel Sekreteri kendi kararıyla amaca göre Gümölcine, İskeçe, Dimetoka belediye sınırları

içinde bulunan her belediye'deki vakıf gruplarının yönetilmesini ve özel idare kurulu tarafından idare edilmesini belirleyebilir. Bölge Genel Sekreteri her vakfın insani yada dini amaçlarla özgülmesi açısından vakfadenin iradesini göz önünde bulundurur.

Yunan Azınlık Vakıfları Kanunu mülkiyet hakkı ile ilgili uyuşmazlıklarda komisyon kurulması şartını getirmiştir. Buna göre taşınmaz mal varlığına sahip vakıfların mülkiyet durumuna ilişkin olası anlaşmazlık durumunda Bölge Genel Sekreteri anlaşmazlığın çözümüne yönelik Ekonomi ve Maliye Bakanlığının bir temsilcisi, Dışişleri Bakanlığınca önerilen Hukuk Fakültesi lisansı sahibi bir kişi, Doğu Makedonya-Trakya bölgesinin bir temsilcisi ve karşılıklı olarak her iki idare yada vakıf heyetinin iki temsilcisinden bir komisyon oluşturur (m. 21).

5737 sayılı Türk Vakıflar Kanunu geçici madde ile herhangi bir komisyon kurmadan 1936 Beyannamesinden sonra cemaat vakıflarınca satın alınan, kendilerine bağışlanan ancak adlarına tescilli olmayan Hazine veya Genel Müdürlük yada vasiyet edenler adına kayıtlı olan taşınmazların 18 ay içinde müracaat edilmesi halinde Meclisin olumlu kararından sonra tapu sicilinde cemaat vakıfları adına tescil yapılabileceğini öngörmektedir.

Burada eleştirilen husus üçüncü kişiler elindeki mallarla ilgili bir düzenleme yapılmamış olmasıdır. 1974 Yargıtay kararından sonra vakfa bağışlanan veya vakıfça satın alınan gayrimenkuller vakıf tüzel kişiliği adına tescil edilemiyordu. Bu yasak 2002 değişikliği ile kalkmış ve yeni Vakıflar Kanunu yeni gayrimenkul edinme konusundaki bütün kısıtlamaları ortadan kaldırmıştır. Bu itibarla cemaat vakfına bağışlanan veya vakıfça satın alınan ancak tapuda tescil edilmeyen gayrimenkullerden Hazine veya Genel Müdürlük veya vasiyetçi veya bağışlayan adına tapuda kayıtlı olanlar artık cemaat vakfı tüzel kişiliği adına kaydedilebilecektir. Ancak bu mallar geçerli olarak üçüncü kişilere temlik edilmişse bu üçüncü kişiden gayrimenkulün geri alınması hukuken mümkün değildir; aksine bir düzenleme hukuki güven ve istikrarı bozacaktır.

Cemaat vakıflarının yeni gayrimenkul edinebileceklerine ilişkin 1974 öncesi açık bir hüküm yoktur. Bu nedenle Yargıtay 1974'de azınlık vakıflarının yeni mal edinmesinin hukuken mümkün olmadığına ilişkin bir karar vermiştir. Kanun koyucu bu konuyla ilgili 2002 yılında bir düzenleme yapmaya kadar, bu mahkeme kararı hukuki geçerliliğini sürdürmüştür. Dolayısıyla azınlık vakıflarının tapuya kayıtlı gayrimenkulleri üzerinde bir tecavüz yapılmamış ancak 1974-2002 yılları arasında açık bir kanun hükmü olmadığı için azınlık vakıflarının yeni gayrimenkul edinmeyeceği kabul

edilmiştir. Dolayısıyla vakıf tüzel kişiliği adına tescil edilmeyen gayrimenkullerin bir kısmı hukuken üçüncü bir kişiye devredilmiş ve onun adına tescil yapılmıştır. Yeni Vakıflar Kanunu üçüncü kişi adına kayıtlı olan gayrimenkullerin vakıf tüzel kişiliği adına tesciline izin vermeyerek kamu düzeni ve üçüncü kişinin mülkiyet hakkını korumuş olmaktadır.

Türk Vakıflar Kanunu m. 25/II'de vakıfların yurt içi ve yurt dışındaki kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi bağış ve yardım alabilecekleri, yurt içi ve yurt dışındaki benzer amaçlı vakıf ve derneklere bağış ve yardımda bulunabilecekleri hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla cemaat vakıfları da yurt dışından bağış ve yardım alabilecektir. Tek sınır m. 1'deki mütakabiliyet koşuludur.

Oysa Yunan Azınlık Vakıfları Kanunu azınlık vakıflarının yurt dışından nakdi ve aynı bağış ve yardım alabileceklerine ilişkin bir hükme yer vermemiştir. Bu durum serbesti değil, yasaklama anlamına gelmektedir.

Türk Vakıflar Kanunu vakıfların vakfa gelir sağlamak üzere şirket kurabileceğini; şirkete üye olabileceğini öngörmektedir (m. 26/1). Buradaki vakıf kapsamına cemaat vakıfları da girmektedir.

Oysa Yunan mevzuatında azınlık vakıflarının şirket kurabileceği yada bir şirkete ortak olabileceğine ilişkin bir hüküm yoktur. Dolayısıyla azınlık vakfı şirket kuramaz, kurulmuş bir şirkete ortak olamaz.

VI. Eğitim

AKPM Türkiye'den azınlık okullarına vatandaşlık şartı olmaksızın öğrenci kabulüne imkan veren kanun değişikliği yapmasını istemektedir (Karar, pr. 19.12). Burada ilginç olan husus bu durumun sadece Türkiye'den talep edilmiş ancak Yunanistan'dan istenmemiş olmasıdır.

Kararda kullanılan terimler de ilginçtir. Zira Gayrimüslim azınlıkların çocuklarının Türk vatandaşlığı şartı aranmadan azınlık okullarına kabulüne izin veren hukuki düzenlemelerin yapılması istenmektedir. Türkiye'de Türk vatandaşı olmayan Gayrimüslim azınlık yoktur. Tıpkı Yunanistan'da Yunan vatandaşı olmayan Müslüman azınlığın olmadığı gibi .

Raportör Türk vatandaşı olmayan Gayrimüslim azınlıkların çocuklarının azınlık okullarına alınmadığını, Ermeni işadamları ve diplomatların çocuklarının bu yasak nedeniyle Ermeni okullarına gidemediğini belirtmektedir. Raportör bu yasağı tamamen ayrımcı bulduğunu ve anlamakta güçlük çektiğini vurgulamaktadır (Rapor, pr.122). Raportörün anlamakta güçlük çektiği husus Ermeni işadamları ve Ermeni diplomatların

azınlık değil, yabancı olduğu hususudur. Türkiye'de Gayrimüslim azınlıklar Türk vatandaşdır ve onlarla aynı soydan yabancıların Türkiye'de azınlık haklarından yararlanma imkanı yoktur. Tıpkı Yunan vatandaşı olmayan (Türk, Alman, Fransız, Amerikan vb vatandaşların) Türk asıllıların veya Müslümanların Yunanistan'da azınlık statüsünde olmadığı gibi.

Yunanistan Türk diplomatların çocuklarının azınlık okullarına gitmesine izin verdiği için¹⁸ Türkiye'de de Yunan diplomatlarının çocukları azınlık okullarına gidebilmektedir. Lozan Antlaşması m. 45'deki karşılıklılık ilkesi bu noktada kanunların katı uygulamasına engel olmaktadır. Ancak Ermenistan ile Türkiye arasında bu noktada bir karşılıklılık olmadığı sürece Ermeni işadamları ve diplomatlarının çocuklarının azınlık okullarına alınmasına müsaade edecek bir hukuki düzenleme yasal gerekçelerden yoksundur. Zira ancak vatandaş olanlar azınlık kategorisine dahil olabilirler. Yabancılar sırf Türkiye'deki bir azınlık ile aynı soydan geliyorlar diye azınlık statüsüne sahip olamazlar.

Özel Öğretim Kurumları Kanunu¹⁹ yalnız yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebilecekleri özel öğretim kurumlarının kurulmasına imkân vermektedir. Dolayısıyla yabancılar gerek bizzat gerekse Türk vatandaşları ile ortak olarak sadece yabancı uyruklu öğrencilerin devam edebileceği okullar (üniversite hariç) açabilirler. Bu itibarla azınlık ile yabancı kavramının birbirine karıştırılmaması gerekmektedir.

VII. Örgütlenme Özgürlüğü

Raportör örgütlenme özgürlüğü (freedom of association) başlığı altında Türkiye için yapılan değerlendirmede vakıflarla ilgili paragraf 85'e atıf yapmış ardından da Dernekler Kanununda yurt dışından bağış almadan önce yetkili makamlara bildirim yükümlülüğü bulunduğunu, bu hükmün 2008 yılında yapılan değişikliklerden sonra da değişmeden kaldığını ifade etmiştir (Rapor pr. 140-141).

Öncelikle belirtilmelidir ki örgütlenme özgürlüğü bireylerin bir araya gelerek topluca ortak menfaatlerini savunma, açıklama, ileri sürme ve takip etme özgürlüğünü ifade etmektedir. Bazen örgütlenme özgürlüğü toplanma özgürlüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak toplanma özgürlüğü daha ziyade siyasi bağlamda ele alınmakta ve örgütlenme özgürlüğü toplanma özgürlüğünü de kapsar şekilde anlaşılmaktadır.

¹⁸ Bu bilgi Yrd. Doç. Dr. Turgay Cin tarafından teyit edilmiştir.

¹⁹ RG. 14.02.2007-26434.

Avrupa Birliği Anayasası m. 72 toplanma ve örgütlenme özgürlüğünü düzenlemiş ve barışsal amaçla toplanma hakkı ve her seviyede özellikle siyasi, sendika ve medeni haklar alanında örgütlenme hakkını kabul etmiştir. Ancak buradaki örgütlenme hakkı siyasi partiler, dernekler ve sendikaları kapsamaktadır. Vakıflar nitelikleri gereği bu örgütlenme hakkı çerçevesinde yer almamaktadır. Zira vakıf bir amaç için özgülenmiş mal topluluğudur. Vakfa üyelik sözkonusu değildir. Bu nedenle AKPM raporunda örgütlenme özgürlüğü başlığı altında mal topluluğu olan vakıflara atıf yapılması doğru değildir.

Yurt dışından mali yardım alan derneklerin bunu yetkili makamlara bildirim şartı 2008 yılında yürürlüğe giren Vakıflar Kanununda da yer almıştır. Madde 25'e göre vakıflar yurt dışından nakdi yardım aldığında veya yurt dışına nakdi yardım yaptığında, bu duruma banka aracılık edecek ve sonuç Vakıflar Genel Müdürlüğüne bildirilecektir. Dolayısıyla Türk hukuk sisteminde gerek dernekler gerekse vakıflar için yurt dışından nakdi yardım alınması yada yurt dışına mali yardım yapılması yasak değildir; izne tâbi değildir. Sadece bildirim sözkonusudur. Azınlık vakıfları da yurt dışından yardım alabilir.

Buna karşılık Yunanistan'da azınlık vakıflarının yurt dışından mali yardım alması veya yurt dışına mali yardımda bulunması kesinlikle yasaktır. Raportör bu hususu Yunanistan ile ilgili bölümde ele almak yerine Türkiye başlığı altında zikretmeyi tercih etmiştir (Rapor pr. 141). Raportör ilginç bir şekilde örgütlenme özgürlüğü başlığı altında Türkiye bölümünde vakıfları ele almış ancak Yunanistan bölümünde vakıflardan bahsetmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi vakıflar mal topluluklarıdır ve örgütlenme özgürlüğü kapsamında ele alınmaları doğru değildir. Örgütlenme özgürlüğüne dernekler, siyasi partiler, sendikalar girmektedir. Azınlıklar meselesi ile ilgili husus derneklerle ilgilidir. Bu bağlamda raportör derneklerle ilgili mevzuat yada uygulamada Türkiye ile ilgili eleştirilecek bir husus bulamamış olmalı ki vakıflarla ilgili değerlendirmesine atıf yapmaktadır. Yunan Azınlık Vakıfları Kanunundaki yasaklar da burada bir cümle ile zikredilmiş ancak vakıflar ana başlığı ve Yunanistan alt başlığı altında ele alınmamıştır. Bu da raporun sistematüğini ve objektifliğini eleştiri konusu yapmaktadır. Türk Vakıflar Kanunu ile Yunan Azınlık Vakıfları Kanunu arasındaki en önemli farklardan biri Türkiye'deki azınlık vakıflarının mütekabiliyet koşuluna bağlı olarak yurt dışından mali yardım alabilmesi ancak Yunanistan'daki Türk azınlık vakıflarının hiçbir şekilde yurt dışından yardım kabul edememesidir.

Kaynakça:

CELİK, Mehmet (1998). *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, İzmir.

ÇİPOF, Bojidar (2010). *Patrikhane ile Mücadelem Bulgar Eksarhlığı Vakfında 15 Yıl*. İstanbul.

Dünden Bugüne Lozan-Montrö ve Türk Boğazları Seminer Notları, (2009). İstanbul Barosu Yayınları. İstanbul.

DVORNIK, Francis (1990). *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*. Ankara (çeviren: Mehmet Aydın).

DVORNIK, Francis (1958). *The Idea of Apostolicity in Byzantium and the Legend of the Apostle Andrew*, Harvard University Press.

ILKSEL, Settar (1972-1973). İstanbul Rum Patrikhanesi. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*. 11(61), 23.

KABOĞLU, İbrahim (16 Ocak 2004). Kültürel Haklar ve Siyasi Haklar Kavşağında Azınlıklar” Anayasacılık: *Eski Anlayışlar-Yeni Dünyalar Konulu IV. Dünya Anayasa Kongresine sunulan metnin kısaltılmış hali*. Santiaga 12, 6. (çeviren Oya Boyar).

Lozan Barış Konferansı (1969). Tutanaklar Belgeler, Takım I, c. 1, Kitap 1, Ankara (çeviren: Seha Meray).

Lozan Barış Konferansı (1969). Tutanaklar Belgeler, Takım I, c. I, Kitap 2, Ankara. (çeviren: Seha Meray).

ORTAYLI, İlber (1987). Ortodoks Kilisesi. *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, 87, 17.

OSMANAĞAOĞLU, Cihan (2010). *1862 Rum Patrikliği Nizamı Çerçevesinde Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi*. İstanbul.

ÖZEL, Sibel (2006). Lozan Antlaşması ve Azınlık Hukuku Çerçevesinde Fener Rum Patrikhanesinin Hukuki Konumu. *Marmara Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 39.

ÖZEL, Sibel (2008). *Fener Rum Patrikhanesi ve Ruhban Okulu*. İstanbul

ÖZYILMAZ, Emre (2000). *Heybeliada Ruhban Okulu*. Ankara.

RUNCIMAN, Steven (1968). *The Great Church in Captivity*. UK: Cambridge University Press.

RUNCIMAN, Steven (1971). *The Orthodox Churches and the Secular State*. UK: Oxford University Pres.

WARE, Timothy (1997). *The Ortodox Church*. UK: Penguin Books